

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Кирил Божков,

НХА, катедра „Живопис“

на дисертационен труд на тема

**„Психологически заблуди и илюзии, като средство в съвременната живопис през
първите две декади на 21 век“**

на Деян Стефанов Янев

Научен ръководител: проф. д.изк. Петер Цанев

В самото начало на дисертационния труд Деян Янев заявява неговото съдържание. Научният труд е структуриран и издържан в съответствие на приетите за този формат изисквания: предговор, увод, три глави с подтеми, заключение, научни приноси, публикации и участия в конференции, последвано от библиография, използвана литература и три приложения.

В предговора е маркирано съдържанието на настоящото изследване – защо и има ли интерес към изследване на заблудите и илюзиите в съвременната живопис; каква е ролята на когнитивните възможности; каква е целта на дисертацията; защо има превес на въздействието пред избора на стил; направена е справка и опирание на световни арт събития; анализирани са дефинирането и утвърждаването на нови жанрове в живописата като постинтернет живопис и постхаус живопис; осъществен е частичен преглед на новото в световната и българската живопис в първите две десетилетия на 21 век; разгледани са новата креативност - чрез трениране на мисълта, илюзиите и заблудите като алтернативи на действителността, като халюцинации, фикция и квазиобразност за създаване на живописна творба и др.

В увода се разглеждат актуалността на темата и състоянието на проучванията до момента. Ясно са заявени обектът, предметът, обхватът и структурата на изследването.

Има кратки резюмета на отделните глави, на които ще се спра поотделно и аз. Категорично са заявени основната цел и задачи на труда.

Авторът навлиза в разсъждения за избора на темата, намесвайки доста аспекти на художествената реалност, критиката и философията на след-постмодерното време. Съзира проблем за обосновката на съвременното изкуство и историзирането му, посочва необходимостта от нови илюзии и нови заблуди, ново развитие на „визуалния мозък“, което ще отвори следващи етапи в антропологията на човека. Тази амалгама от въпроси и проблеми загатва сложността на събитията и процесите и наостря нашето внимание и разбиране за онова, което предстои.

Моята представа за дисертация изисква ясни дефиниции на предмета на труда. Но когато се запознах с целия поднесен ми материал, разбрах колко многообразно и сложно е съдържанието на израза „психологически заблуди и илюзии в съвременната живопис“. И мога да кажа, че не винаги дефинициите са възможни. Понякога нещата са неподвластни на определения, на фиксация, и се нуждаят от осъзнаване като динамика и процес. При изясняване на методологията се визират метода на анализа и на селективността - подбора на автори и факти касаещи пряко темата. Смятам че има какво още да се добави към употребените методи – също базирайки се на труда и приложенията в тяхната компактност. Например – интервюиране, визуална класификация на артефакти, без която теоретичната част просто не би била толкова убедителна.

Първа глава е традиционно посветена на исторически обоснован преглед на разискваната в дисертацията проблематика. И в този случай намираме в тази първа глава важни за по-нататъшното изследване опорни пунктове. Илюзиите и заблудите са анализирани като визия. Отбелязани са характерните образи през различните епохи – хибридни, митологични, фантазни, гротескни, композитни, ребусни, сюрреалистични, психологични, нелогични. Анализите в тази глава водят до извода, че образът в живописиста се перцонифицира спрямо отделния автор и това обяснява разнообразието и нюансите на илюзиите и заблудите, което е особено видно в живописните практики на нашето време. Силно впечатление прави видовото разделяне на визиите според тяхното формообразуване като илюзии и заблуди – пространствени, композитни и деформации.

Във Втора глава от дисертационния труд се изследват възприятията – видовете образи според възприятията през XXI век. Посочени са три основни групи – ясни, неясни

и невидими. В тази глава авторът си служи основно с теория и хипотези през призмата на направления в психологията – когнитивна психология, гещалт психология и психоанализа. За един художник, това е сериозно предизвикателство. Но запознавайки се с текста, четящия остава с усещането, че авторът свободно и леко борави с понятия и реалности присъщи на психологията. Няма да преразказвам, не е и необходимо, но искам да отбележа, че доколкото съм запознат с личното творчество на Деян Янев, то е пропито от тази материя. Много психология, много асоциативни находки и попадения са налични в творбите на Деян Янев и от това става ясен афинитета му към темата на дисертацията. Това е неговото творческо поле. Ясно е освен това, че ролята на научният му ръководител, Петер Цанев, в ориентирането в дебрите на психологията е голяма и несъмнена.

В главата е представен завиден и впечатляващ подбор от съвременни автори. Представени са и характерни реакции и поведения на зрителя, без който как би могло да се говори за роля на заблуди и илюзии въобще? Наистина теориите и хипотезите в тази глава са толкова много и интригуващи, че всеки би могъл да изпадне в объркване и сериозен размисъл – и зрител, и творец, и мисля че това е постижение за труда – размисъла за несъмненото взаимодействие на всички нива и на всички явления в съвременното състояние на творческите действия. Разбиране за специфичната моторика в сферата – несъзнаваното се „отглежда“ в периферното зрение, а съзнаваното – в областта на фокуса. И в този смисъл – ролята на бързото, автоматично впечатление се разминава с достоверността и така основополага, детерминира, възможност да се творят заблуди и илюзии в изкуството. Аналогията на действителността, осъществена с помощта на несъзнаваното, което се корени в особенностите на периферното възприятие, дава храна за едни от най-сериозните постижения на съвременното изкуство – представени като илюзии или заблуди, всъщност субективизми на частните усещания и чувства. Разбира се неотменимата роля на съзнаваното се състои и в комбинация с това несъзнавано и така имаме повод да говорим за роля на въображението и паметта – сбор от фокусност и периферност на възприятието.

И когато се анализира изкуството в началото на XXI век, то няма как да се мине без ролята на интернет и влиянието на виртуалността – разгледани в Трета глава.

Особеностите – възможностите и недостатъците на мрежата, навлизат шурмово в творчеството на немалко съвременни автори. Като тема, сюжет и послание интернет напоява непрестанно изкуството. Раждат се нови заблуди и илюзии, непознати преди

утвърждаването на новите технологични постижения. Налице са новите характеристики на илюзиите и заблудите в изкуството – хибридните – резултат от два и повече вида специфични възприятия – реални, виртуални, фокусни, периферни, автоматични, асоциативни и т.н.

В заключение сме наясно, че трудът на Деян Янев е специален, приносен, актуален и необходим за изграждане представа за състоянието на изкуството и живописата през първите две десетилетия на 21 век, в частност за онова, което винаги е било и е най-съществения им дял – изграждането на образи на илюзиите и заблудите във формален и естествено – в психологически план. Всички художници, дори най-великите реалисти, са „неистинно говорящи“ - т. е. те си служат с илюзии и ни заблуждават, като истински фокусници. „Това не е лула“ е името на знаковата картина на Магрит. Ясно е, че каквото и да е изображение, когато става дума за изкуство, не е истината. Открай време е така. Първият очарователен „фокусник“ е първобитния художник, рисуващ животни на пещерната стена. Това е една илюзия, една заблуда, едно изображение, една аналогия. Истинското същество броди сред природата и със сигурност много би се учудило, ако му заявим, че изображението е то.

Защо си позволявам да разсъждавам така? Защото смятам, че дисертацията е повод за осмисляне и изясняване как точно илюзиите и заблудите се трансформират в нашето време. Те винаги са съществували в изкуството. Но днес са различни, специфични. Целите им са необозрими, формата им е персонифицирана. Ние сме въввлечени в една изключителна история – вълнуваща и неповтаряща се, изненадваща и въздействаща постоянно и по нов начин, с нови попадения и открития. Служи си с всичко достъпно и налично от света и въображението, изглежда все по-самоцелна, но в унисон с нашето време – това я прави убедително правдива. Ние сме все по-разделени в нашето „единство“. Контактваме с много повече хора, отколкото е било възможно само преди по-малко от половин век. Но - затворени сам сами в стаите си с нашите средства за контакт, живеем аналогично на живота, не живеем реално. Всичко е съвсем и неестествено друго.

Въпросът е дали Деян Янев успява да ни разкрие това? Успява ли да ни разведе в новите реалности? Успява ли да ни ги покаже като развитие и резултат? Кара ли ни да мислим за това, в какви нови илюзии и заблуди сме вкарани или се вкарваме - волево или несъзнателно. Категорично - успява.

Като художник, преподавател и човек живял през миналия и през новия век си давам сметка за това – без да се заблуждавам и да изпадам в илюзии – Деян Янев ме накара да се замисля, да науча и асимилирам съвременни истини за живописца и нейните нови възможности, предизвикателствата пред нея и цялата хибридность изградена не само между нейните компоненти, но и в съчетание с психологията, социологията и какво ли не още.

Стъпвайки на всичко казано дотук, убедено предлагам на научното жури да бъде присъдена на Деян Янев образователната и научна степен „доктор“ по направление 8.2. „Изобразителни изкуства“.

10.06.2024 г.

Проф. д-р Кирил Божков: